

УДК 904(477) «9/12»

**АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛОВ'ЯНО-РУСЬКИХ
СТАРОЖИТНОСТЕЙ ДАВНЬОГО ГАЛИЧА (ЧЕРВЕНЬ–ЖОВТЕНЬ 1994 р.)**

Володимир БАРАН

*доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
провідний науковий співробітник відділу української етнології ННДІУВІ*

Богдан ТОМЕНЧУК

*кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології й археології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Анотація. У статті аналізуються охоронні археологічні дослідження слов'яно-руських старожитностей Давнього Галича в с. Крилос Галицького району Івано-Франківської області, які проводилися в червні–жовтні 1994 р. Галицькою слов'яно-руською археологічною експедицією Інституту археології НАН України, співробітниками обласного краєзнавчого музею та Прикарпатського університету під керівництвом В. Барана (м. Київ) і Б. Томенчука (м. Івано-Франківськ). Розкопки західної оборонної лінії центрального майданчика городища підтвердили висновки, зроблені на основі вивчення південної лінії оборони, а саме про існування 3-х будівельних етапів спорудження оборонних систем: 1) у X–XI ст.; 2) у XII–XIII ст.; 3) у пізньому середньовіччі (XVII ст.).

Ключові слова: Україна, українці, Давній Галич, Крилоське городище, археологічні дослідження, артефакти.

**АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ СЛАВЯНО-РУССКИХ
СТАРОЖИТНОСТЕЙ ДРЕВНЕГО ГАЛИЧА (ИЮНЬ–ОКТАБРЬ 1994 г.)**

Владимир БАРАН

*доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент НАН Украины,
ведущий научный сотрудник отдела украинской этнологии ННИИУВІ*

Богдан ТОМЕНЧУК

*кандидат исторических наук, доцент кафедры этнологии и археологии
Прикарпатского национального университета имени Василия Стефаника*

Аннотация. В статье анализируются охраняемые археологические исследования славяно-русских старожитностей Древнего Галича в с. Крылос Галицкого района Ивано-Франковской области, которые проводились в июне–октябре 1994 г. Галицкой славяно-русской археологической экспедицией Института археологии НАН Украины, сотрудниками областного краеведческого музея и Прикарпатского университета под руководством В. Барана (г. Киев) и Б. Томенчука (г. Ивано-Франковск). Раскопки западной оборонительной линии центральной площадки городища подтвердили выводы, сделанные на основе изучения южной линии обороны, а именно о существовании 3-х строительных этапов сооружения оборонительных систем: 1) в X–XI в.; 2) в XII–XIII в.; 3) в позднем средневековье (XVII в.).

Ключевые слова: Украина, украинцы, Древний Галич, Крылосское городище, археологические исследования, артефакты.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCHES OF SLAVO-RUTHENIAN ANTIQUITIES OF ANCIENT HALYCH (JUNE-OCTOBER 1994)

Volodymyr BARAN

Doctor of Science in History, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, leading research associate of Department of Ukrainian Ethnology, NRIUSWH

Bohdan TOMENCHUK

Candidate of Science in History, Associate Professor of Chair of Archaeology and Ethnology, V. Stefanyk Carpathian National University

Annotation. *The aim of the research is to analyze rescue archaeological researches of Slavo-Ruthenian antiquities of Ancient Halych in Krylos of Halych district Ivano-Frankivsk region which were held in June and October, 1994 by Halych Slavo-Ruthenian archaeological expedition of the Institute of Archaeology of NAS of Ukraine, representatives of regional museum and Carpathian University. The expedition was headed by V. Baran (Kyiv) and B. Tomenchuk (Ivano-Frankivsk). Excavation of the western defense line of the central area of the settlement confirmed the conclusions drawn from the research of the southern line of defense, namely, the existence of 3 stages of building construction defense systems: 1) in the 10th – 11th centuries; 2) in the 12th – 13th centuries; 3) in the Late Middle Ages (in the 17th century).*

Key words: *Ukraine, the Ukrainians, Ancient Halych, Krylos settlement, archaeological researches, artifacts.*

Польові дослідження слов'яно-руських старожитностей Давнього Галича в с. Крилос Галицького району Івано-Франківської області проводилися в червні–жовтні 1994 р. Галицькою слов'яно-руською археологічною експедицією Інституту археології НАН України, представниками обласного краєзнавчого музею та Прикарпатського університету. Основні роботи виконувалися студентами-практикантами II курсу історичного факультету Прикарпатського університету (керівник практики – викладач І. Кочкін). Експедиція працювала на бюджетні кошти, виділені управлінням культури облвиконкому через Івано-Франківський краєзнавчий музей (відділ археології).

Метою дослідження експедиції було продовження вивчення слов'яно-руських старожитностей Давнього Галича в с. Крилос Галицького р-ну Івано-Франківської області, розпочате на початку 90-х років ХХ ст.

Розкоп I закладено в урочищі Над Стінкою, яке знаходиться на 1000 м на захід від с. Крилос. Тут, на високому березі (тераси) р. Луква (стариці), розміщене багатощарове поселення, яке виявлене і шурфоване в 1993 р. У зв'язку з тим, що на час розкопок поселення було зайняте під присадибні ділянки мешканців села, розкоп закладено в північно-східній частині поселення, на його краю.

Розкоп 8x10 м орієнтований довшою стороною по осі Північ–Південь. У процесі розкопок, у першому штиху, зібрано незначну кількість кераміки культури фракійського гальштату та черняхівської культури. В другому штиху також виявлено одинокі фрагменти кераміки черняхівської культури, фракійського гальштату та рубежу н. е., а також XII–XIII ст. На рівні третього штиха (-0,40–0,60 м) культурний шар зникає і починається чистий передматерик і материк. Слідів жодних об'єктів не виявлено.

У південно-східній частині розкопу зроблено прирізку 4x4 м. Тут, у кв. 6В на глибині 0,40 м, виявлено невелику яму округлої форми діаметром 0,60 м. Стінками прямі, дно рівне, глибина 0,20 м від рівня виявлення (0,60 м від сучасної поверхні). Яма заповнена дрібними уламками кераміки культури фракійського гальштату.

В кв. 6-7 Г на глибині 0,40 м від сучасної поверхні відкрито частково споруду, яка була заповнена темною сажистою землею з дрібними уламками глиняної обмазки, вугликами та фрагментами ліпної фракійської кераміки. Стінки споруди прямі, долівка рівна, глибина 0,70 м від сучасної поверхні. Споруда в східній частині заходить в стінку розкопу.

До прирізки розкопу закладено ще один розкоп 8x8 у південно-східній частині. Стратиграфія цієї ділянки аналогічна попередній. У першому, другому штихах знайдено лише окремі маловиразні фрагменти кераміки черняхівської культури та фракійського гальштату.

Таким чином, даний розкоп виявився закладеним на самому краю поселення і дав, на жаль, дуже обмежений археологічний матеріал. У наступному сезоні необхідно виділити спеціальну площу

під розкопи в центральній частині багатощарового поселення.

Розкоп II закладено в урочищі Царинка-Винниця, яке знаходиться на правому березі р. Луква, під Крилоським городищем, біля старого ставу. Розкоп розміщений на віддалі 15 м північніше струмка, який витікає з «Княжої крилиці». Розкоп примикав до катодної газопровідної траншеї, де у викидах з неї було виявлено кераміку XII–XIII ст. Розкоп 7x4 м орієнтовано довшою стороною по осі Захід–Схід. Зверху, до глибини 0,70 м від сучасної поверхні, простежено чистий сірий намулистий шар. В його основі (-0,70 м) залягав прошарок, сильно насичений корінням дерев та вугликами. Під ним розміщений культурний шар товщиною 0,60–0,70 м. Він являв собою торф'яний чорнозем із включенням кераміки XII–XIII ст. та кісток. Залишків споруд не виявлено. Ця ділянка зараз дуже зволожена і постійно підступають підземні води.

Очевидно, тут у XII–XIII ст. була частина поселення-посади княжого Галича. Після загибелі міста, коли були знищені захисні споруди на р. Луква, ця територія зазнала затоплення, і життя тут більше не відновлювалося.

Розкоп III закладено в урочищі Воскресенське, яке знаходиться на північному сході околиці села, на високому пагорбі, навпроти урочища Золотий Тік.

Урочище має вигляд невеликого майданчика видовженої (по осі Північ–Південь) еліпсної форми, який є мисом, піднятим на рівень +10+15 м над рівнем долини правого берега Мозолевого потоку. Поверхня має нахил (-50–1000 см) зі сходу на захід та з півночі на південь. Розмір майданчика – 65x30x50 м. Західний схил ескарпований. Зі сходу схил

обмежений ярмом-дорогою. В'їзд розміщений з півночі.

На схід від майданчика (через дорогу) розміщений ще один укріплений майданчик. У цілому тут, в урочищі Воскресенське, в XIII ст. знаходився, очевидно, невеликий монастирський комплекс з дерев'яною ротондою-усипальницею та кладовищем.

У центральній частині майданчика в XIX ст. Л. Лаврецьким, у 1941 р. Я. Пастернаком, а згодом, у 1980 р., О. Іоаннісяном (м. Санкт-Петербург) та Ю. Лукомським (м. Львів) було досліджено залишки кам'яних фундаментів дерев'яної ротонди. О. Іоаннісяном перед розкопками храму була закладена траншея шириною 2 м по осі Північ-Південь з метою точної локалізації будівлі. Тоді ним було тут виявлено багато давніх поховань.

У 1994 р. нами було закладено невеликий розкоп 13х3 м (по осі Захід-Схід) на віддалі 6 м на північ від ротонди. Розкоп перетнув (упоперек), таким чином, увесь майданчик. У середній частині розкопу виявлено сліди траншеї О. Іоаннісяна.

Вже на глибині 10–15 см східної частини розкопу з'явилося поховання. Тут зафіксовано 2 рівні поховань: пізніший і раніший. А в цілому вони відносяться до XIII ст. Пізніші поховання порушили попередні, внаслідок чого кістки останніх були зсунуті до краю ям пізніших поховань. Якоюсь мірою це дає приблизні розміри ям. Але, з іншого боку, ми можемо брати до уваги лише ці пізніші поховання. Вони здійснені на одному рівні з ранніми (на рівні передматерика) і є в цілому дуже неглибокими, а саме 10–35 см.

По краю східної ділянки майданчика проходила кам'яна доріжка від північного центрального входу до ротонди,

повертаючи в місці траншеї до останньої направо (до південного заходу). Доріжка шириною 2 м стоїть на кам'янистій материковій основі і побудована з каміння – гальки та білого каміння – опоки.

Зліва і справа до доріжки врізаються пізніші поховання. Поховання 1 виявлене на глибині 20 см. Витягнуте тілопокладення, голова повернута вправо, права рука лежить на тазу, ліва – вздовж тіла. Стать жіноча (дитяча), яма не читається, злегка заглиблена в кам'янисту основу.

З півдня, по краю ями, є декілька кісток, в т. ч. тазова кістка більш раннього поховання (знищеного поховання 1). Поховання заходить у східну стінку розкопу. Поховання 2, 3, 4, 5 сильно знищені і фіксуються лише окремими скупченнями кісток.

Поховання 6 виявлене на глибині 10–15 см. Витягнуте тілопокладення, череп зберігся частково, повернутий прямо, ліва рука лежить на тазу, права – на грудях. Стать чоловіча, доросла. Поховання в східній частині злегка порушило доріжку. По краю могильної ями знаходяться кістки більш раннього поховання, а саме: з південної сторони – великі кістки скелета, з північної – кістки таза та двох черепів. Один череп жіночий, другий сильно пошкоджений. З півночі до поховання 6 примикає (на віддалі 70 см) ще одне поховання. Збереглися лише кінцівки ніг, решта знищено похованням 10.

Поховання 10 виявлене на глибині 30 см. Витягнуте тілопокладення, голова повернута вліво, права рука лежить на животі, а ліва – на грудях. Стать чоловіча, вік більше 30 років. Довжина скелета близько 160 см. В засипці ями знайдено 2 цвяхи, очевидно, від труни. З північної

сторони до поховання примикає розвал кісток та череп більш раннього зруйнованого поховання. Під стінкою розкопу розміщене ще одне сильно зруйноване поховання (-45 см), яке фіксується скупченням розрізнених кісток та черепа.

Поховання 11 виявлене на глибині 30 см. Витягнуте тілопокладення. Орієнтація Південь–Захід – Північ–Схід. Голова лежить прямо, руки знаходяться на животі. Поховання скелета близько 155 см, стать жіноча, вік більше 30 років. Поховання також є пізнішим, оскільки знищило декілька більш ранніх, кістки яких розміщені вздовж ями, а 2 черепи лежать у головах покійника.

Отже, всього на ділянці 5,5х3 м (крім доріжки) знаходиться близько 17 поховань. Більша частина з них знищені пізнішими захороненнями. Розчистка старої ділянки траншеї О. Іоаннісяна виявила суцільний завал людських кісток на глибині 15–30 см.

У західній ділянці розкопу проходить значне пониження поверхні і, крім того, тут засвідчено культурний шар XII ст. На цій ділянці розкопу зафіксовано 2–4 горизонти поховань, що ще більше утруднило наші дослідження, оскільки всі попередні знищені найпізнішими. Вони в основному мають зараз вигляд скупчень кісток по краю могильних ям або просто складені в одній купці.

Поховання 18 виявлено на глибині 60 см. Витягнуте тілопокладення, голова лежить прямо, права і ліва рука – на тазу. Довжина скелета близько 135 см. Стать жіноча, вік дитячий. Зліва, на віддалі 15 см від поховання 18, знаходиться поховання 19. Воно розміщене паралельно похованню 18, на тому ж рівні, що є ознакою їх одночасовості.

Поховання 19 – витягнуте тілопокладення, голова повернута вправо, ліва рука лежить на животі, права – на грудях. Стать жіноча, вік більше 30 років. Довжина скелета 163 см.

Поховання 21 виявлене на глибині 30 см. Витягнуте тілопокладення, голова повернута вліво, дві руки сильно зігнуті в ліктях догори, вертикально. Стать чоловіча, вік більше 30 років. Зліва і справа від поховання, на краю могильної ями, розміщено багато кісток і 3 черепи із зруйнованих раніше поховань.

Поховання 22 знаходиться під північною стінкою розкопу, на глибині 60 см. Витягнуте тілопокладення, голова лежить прямо, обидві руки – на животі. Стать жіноча, вік більше 30 років. Довжина скелета 148 см. По обидві сторони ями розміщено багато кісток і 4 черепи з ранніх поховань, зруйнованих останнім (3 черепи біля правої ноги і біля голови праворуч).

Поховання 23 виявлене в центральній частині західної ділянки розкопу (3-й горизонт). Витягнуте тілопокладення з сильним відхиленням від осі Захід–Схід, а саме Південь–Захід – Північ–Схід. Голова повернута ліворуч, права рука лежить на животі, ліва – на тазу. Ноги заходять під поховання 21. Стать чоловіча, вік більше 30 років.

Між двома останніми похованнями, на рівні поховання 23, вище поховання 22, розчищена велика купа кісток та 5–6 черепів.

Поховання 20 (горизонт 2) знаходиться в південно-західному куті розкопу, виявлене на глибині 70 см. Витягнуте тілопокладення зі значним відхиленням, а саме орієнтоване по осі Південь–Захід–Північ–Схід. Голова повернута прямо, ліва і права рука лежать на животі. Стать

жіноча, вік дитячий, довжина скелета 120 см. Поховання знищило поховання 1 горизонту. На краю могильної ями розміщені скупчення кісток більш раннього, знищеного ним, поховання. Нижче 5–6 см в радіусі голови розчищено череп раннього поховання. Ще один череп виявлено в куті розкопу, на тому ж рівні. Зверху, над похованням – 50 см, було засвідчено залишки ще одного поховання (очевидно, горизонт 3 або 4), яке погано фіксувалося.

Поховання 24 виявлене в північно-західному куті розкопу, на глибині 50 см. Витягнуте тілопокладення, голова розчищена під стінкою розкопу, руки складені на животі. Стать не визначена, вік дитячий. Вище поховання (- 40 см) розчищено окремі скупчення розрізаних кісток зі знищених поховань.

Таким чином, біля ротонди, в урочищі Воскресенське, виявлено сліди кладовища, яке було синхронне храму XIII ст. Кладовище існувало довго, засвідчено 3–4 горизонти поховань. Останні могли тут проводитися до початку XIV ст. Збереження людських кісток надзвичайно погане: сильно понижене оранкою, а також пізнішими захороненнями, які зруйнували ранні. Обряд типово християнський, поховання безінвентарні. Могильні ями доходять до рівня материка-передматерика, а в цілому не дуже глибокі. Контури ям не простежуються, тому розміри не визначені. Лише в одному місці знайдено декілька цвяхів, які говорять про існування в окремих випадках дерев'яної труни. Поховання здебільшого по статі – жіночі, лише декілька чоловічих та дитячих. Звертає увагу на себе факт руйнування попередніх ранніх поховань, кістки яких просто без будь-якого порядку розсувались на краї

ям, а інколи згрібались по 2–3 особи в одну купу. Тому розкопки і розчистки поховань дуже важкі, а остеологічний матеріал поганий для антропологічних визначень.

У 1994 р. в Крилоському городищі, урочищі Сад, було продовжено охоронні археологічні розкопки в західній частині центрального майданчика городища. Зокрема, вивчалися західні лінії укріплень, дослідження яких було розпочато В. Ауліхом. Проте дослідник залишив поза увагою розкопки крайніх ділянок схилів, що не дало йому можливості зробити правильних висновків щодо складної стратиграфії західних укріплень. Ці невеликі недокопані ділянки і стали метою наших досліджень.

Траншея 1 розміром 8x2 м закладена на західному схилі в урочищі Сад і була продовженням траншеї В. Ауліха, закладеної ним у 1976 р. на рівній площадці між двома західними ескарпами. Траншея В. Ауліха дійшла лише до східного ескарпу. Вона прокопана до материка на глибину від 0,40 на західному схилі ескарпу до 2,80 м – на його гребені.

1-й горизонт (ранній, X–XI ст.) залягав на глибині 2,70 м від сучасного рівня гребеня ескарпу. Він знаходився на поверхні давнього передматерика сірого кольору. На віддалі 1,90 м від східної стінки траншеї виявлено сліди повздовжнього рівчака шириною 40 см, який було вкопано в передматерик і материк на 50 см. Можливо, він являє собою залишки оборонної дерев'яної стінки, заглибленої на одну колоду в землю. На віддалі 2 м на захід від нього виявлено ще одну повздовжню траншеєвидну яму шириною 1,70 м, яка була заглиблена на 90 см до рівня материка. В заповненні було багато вугликів.

У східній частині траншеї виявлено сліди заповнення будівлі X–XI ст., в якій знайдено фрагменти кераміки, кістки, вуглики. Над рівнем передматерика зафіксовано шар жовто-сірої чистої щільної підсипки товщиною 30–40 см. На ньому залягав культурний шар XII–XIII ст.

2-й будівельний горизонт (XII–XIII ст.). Очевидно, після знищення оборонних будівель X–XI ст. була зроблена на їх рештках підсипка-платформа для оборонних стін XII–XIII ст. Товщина культурного шару 2 горизонту в траншеї становила 10–20 см. Особливо чітко він простежується в східній частині траншеї. В центральній частині траншеї виявлено сліди великої зрубної будівлі, яка фіксується двома повздовжніми рівчакми і одним поперечним. Ширина рівчаків 40–50 см і глибина 30–40 см. В них знаходились вкопані нижні вінці зрубної стіни. В заповненні знайдено багато вугликів. Ширина будівлі 4,80 м (внутрішня). Вона стояла на рівній платформі, на краю берега схилу. Зовнішня стінка для підсилення була опущена на 1,40 м нижче загального рівня, на схилі ескарпу. Біля внутрішньої стіни, на віддалі 70 м від неї, виявлено черинь печі діаметром 50 см. Біля східного краю череня фіксуються залишки згорілої дерев'яної колоди діаметром 15 см. Біля печі знайдено окремі фрагменти кераміки XII–XIII ст. Піч знаходилась у північно-східному куті пустотілого оборонного зрубу-стіни.

3-й горизонт (пізньосередньовічний). У цей час проведено найбільші будівельні роботи в західній частині центрального майданчика городища. На місці знищених укріплень XII–XIII ст. було зроблено кам'яну вимостку – основу під нові укріплення. Вимостка являла собою шар каміння-гальки і цегли

(з розмірами: ширина 12 см, товщина 8,5 см) товщиною 20–25 см. На ній, між камінням, виявлено окремі фрагменти кераміки XII–XIII ст. та пізнього середньовіччя. У місцях рівчаків від зрубних стін давньоруського часу простежується деяке просідання кам'яної вимостки. На цій кам'яній підоснові і були споруджені потужні дерев'яно-земляні стіни-вали. Зокрема, в зовнішній частині над схилом був насипаний вал із щільно утрамбованої білої дрібноколотої опоки (вапняка). Ширина валу 4,5 м, висота в східній частині до 2 м. З внутрішньої сторони цієї стіни-валу знаходився ще один вал, насипаний із щільно утрамбованої жовто-сірої глини. Ширина валу 4,5–5 м. Внутрішня частина валу виявлена в траншеї В. Ауліха. В ній же, перед валом, простежено невелику кам'яну вимостку-доріжку шириною 1,5 м. На жаль, В. Ауліх не розібрався в складній стратиграфії цієї ділянки укріплень і датує даний комплекс лише давньоруським часом (XII–XIII ст.). Крім того, археолог у своєму звіті, опублікованому у Львові в 1997 р., на сторінках 23–24 робить висновок про існування тут зовнішнього валу і внутрішнього рову.

Таким чином, наші розкопки західної оборонної лінії центрального майданчика городища підтвердили висновки, зроблені на основі вивчення південної лінії оборони, а саме про існування 3-х будівельних етапів спорудження оборонних систем: 1) у X–XI ст.; 2) у XII–XIII ст.; 3) у пізньому середньовіччі (XVII ст.).

Якщо траншея №1 є продовженням траншеї В. Ауліха з західного боку і її завданням було розкрити структуру крайньої західної оборонної лінії, то траншея № 2 є продовженням шурфу В. Ауліха із східного боку. Вона розкриває підніжжя

східного схилу ескарпу. Траншея № 2 знаходиться в 14,20 м від траншеї № 1 по лінії шурфу В. Ауліха. Прив'язуючи її до згаданого шурфу, ми вклинились у цей шурф В. Ауліха на довжину 80 см. Загальна довжина траншеї № 2 становила 5,50 м, ширина – 1 м.

Під дерновим шаром відкрито чорноземний прошарок до глибини 0,45 м. Він залягає безпосередньо на глиняному материкі, що вказує на те, що площадка шириною 17 м була спланована і вирівняна під забудову у пізньому середньовіччі. Вона прекрасно збереглася по периметру схилу-ескарпу і добре виділяється на сучасній поверхні. Східний край площадки шириною 2,5 м дещо підвищений (на висоту до 60–35 м). Розкопками встановлено, що біля підніжжя ескарпу знаходилась кам'яна вимостка по всьому периметру шириною 2,40 м. Вона являла собою шар великих, спеціально підібраних каменів-ріняків товщиною 10–20 см, викладених в один шар. Між камінням в окремих місцях є забудова з дрібної гальки та дрібноколотого щебеню. Окреме каміння було пропалене і покрите сажистим прошарком. Очевидно, воно взяте із більш ранніх зруйнованих і згорілих споруд (печей). Між камінням розчищено фрагменти кераміки як пізньосередньовічного часу, так і XII–XIII ст. Над вимостою у стінці траншеї чітко простежуються включення глиняної обмазки, дрібної гальки, вугликів. Це результат напливу з верхнього майданчика городища. Дана кам'яна вимостка, очевидно, відіграла роль кам'яної доріжки (шириною 2,40 м), яка проходила вздовж підніжжя схилу ескарпу і датується XVII ст.

Траншея № 3 прокладена по лінії траншей № 1 – № 2 у верхній частині

східного ескарпу. Східний край траншеї доходить до поперечної (північно-південної) траншеї В. Ауліха. Довжина траншеї 5,5 м, ширина – 1,5 м. Під дерновим шаром знаходиться темний прошарок товщиною 0,70 м з включенням пізньосередньовічної кераміки. На глибині 0,70 м в основі цього прошарку, в кв. 2, відкрито залишки глиняної печі. Устя орієнтоване в пд.-сх. напрямку. Ширина печі 0,55 м, довжина устя 0,40 м, ширина – 0,38 м. Стінки печі збереглися на висоту до 10 см. Їх товщина 5–7 см. Товщина череня 4–5 см. У печі виявлено фрагменти пізньосередньовічної кераміки та уламки пізньосередньовічної цегли товщиною 5,5 см, ширина 16 см, довжина не збереглася.

У західній частині траншеї (кв. 2–3) нижче насипаного шару іде чорноземний сажистий прошарок товщиною 10–20 см, нижче – перехідний шар товщиною 0,40–0,50 м і на глибині 1,35 м починається глиняний материк. Судячи з даної стратиграфії, верхній край ескарпу був насипаний (спланований) у пізньосередньовічну добу. Дещо складніша стратиграфія виявлена в східній частині траншеї. Тут під шаром пізнього середньовіччя, який закінчується згаданою пічкою, чітко виділяється сажистий чорноземний прошарок товщиною 20–30 см з керамікою XII–XIII ст. Нижче простежується змішаний з жовтуватою землею із включенням кусків обвугленого дерева шар. Він виглядає як підсіпка, зроблена для вирівнювання площі в XII–XIII ст., оскільки залягає на коричнево-темному однорідному заповненні більш раннього житла. В траншеї розчищено його південну стінку у вигляді суцільної, досить добре збереженої колоди на глибині 1,85 м від сучасної поверхні. Довжина

відкритої частини колоди 1,5 м, товщина 10 см.

У західній частині колода заходить під пічку, де розміщений південно-західний кут цього напівземлянкового житла. Східна частина житла, очевидно, потрапила в старі шурфи В. Ауліха. Житло за відкритою його південною частиною в нашій траншеї було заглиблене в материк на 0,75 м. Долівка материкова. На долівці лежить вуглистий прошарок товщиною 10–12 см. Тут виявлено декілька дуже фрагментованих уламків посуду X–XI ст.

Таким чином, можна зробити такі висновки:

1. Розкоп I закладений в урочищі Над Стінкою, яке знаходиться на 1000 м на захід від с. Крилос. Тут, на високому березі (тераси) р. Луква (стариці), розміщене багаточислове поселення, яке виявлено і шурфоване в 1993 р. Розкоп I виявився закладеним на самому краю поселення і дав, на жаль, дуже обмежений археологічний матеріал.

2. Розкоп II закладено в урочищі Царинка-Винниця, яке знаходиться на правому березі р. Луква, під Крилоським городищем, біля старого ставу. Очевидно, тут у XII–XIII ст. була частина поселення-посаду княжого Галича. Після загибелі міста, коли були знищені захисні споруди на р. Луква, ця територія зазнала затоплення, і життя тут більше не відновлювалося.

3. Розкоп III закладено в урочищі Воскресенське, яке знаходиться на північному сході околиці села, на високому пагорбі, навпроти урочища Золотий Тік. Біля ротонди в цьому урочищі виявлено сліди кладовища, яке було синхронне храму XIII ст. Кладовище існувало довго, засвідчено 3–4 горизонти поховань.

Останні могли тут проводитися до початку XIV ст. Збереження людських кісток надзвичайно погані: сильно понижені оранкою, а також пізнішими захороненнями, які зруйнували ранні. Обряд типowo християнський, поховання безінвентарні. Могильні ями доходять до рівня материка-передматерика, а в цілому не дуже глибокі. Контури ям не простежуються, тому розміри не визначені. Знайдено декілька цвяхів, які говорять про існування в окремих випадках дерев'яної труни. Поховання здебільшого по статі – жіночі, лише декілька чоловічих та дитячих. Звертає увагу на себе факт руйнування попередніх ранніх поховань, кістки яких просто без будь-якого порядку розсувались на краї ям, а інколи згрібались по 2–3 особи в одну купу. Тому розкопки і розчистки поховань дуже важкі, а остеологічний матеріал поганий для антропологічних визначень.

4. У 1994 р. в Крилоському городищі, в урочищі Сад, було продовжено охоронні археологічні розкопки в західній частині центрального майданчика городища. Зокрема, вивчалися західні лінії укріплень, дослідження яких було розпочато В. Ауліхом. Проте дослідник залишив поза увагою розкопки крайніх ділянок схилів, що не дало йому можливості зробити правильних висновків щодо складної стратиграфії західних укріплень. Ми, у свою чергу, намагалися дослідити ці лакуни (недокопані ділянки). Наші розкопки західної оборонної лінії центрального майданчика городища підтвердили висновки, зроблені на основі вивчення південної лінії оборони, а саме про існування 3-х будівельних етапів спорудження оборонних систем: 1) у X–XI ст.; 2) у XII–XIII ст.; 3) в пізньому середньовіччі (XVII ст.).

V. Baran, B. Tomenchuk

Archaeological Researches of Slavo-Ruthenian Antiquities of Ancient Halych (June-October 1994)

Abstract

In June and October, 1994 Halych Slavo-Ruthenian archaeological expedition of the Institute of Archaeology of NAS of Ukraine together with representatives of the Ivano-Frankivsk Regional Museum and Carpathian University under the direction of V. Baran and B. Tomenchuk continued researches of Slavo-Ruthenian antiquities of Ancient Halych initiated in the early 90's of the 20th century. In the course of research three separate excavations were established and excavations of Krylos settlement were continued. Excavation I appeared to be laid in the tract (urochyshche) «Above the Wall», which is located 1,000 m to the west of the village Krylos. A multilayered settlement which was found and trenched in 1993 is located on the bank of the Lukva river. Excavation I was laid on the edge of the settlement and gave unfortunately very limited archaeological material. Excavation II was laid in the tract «Tsarynka-Vynnytsia» which is situated on the right bank of the Lukva under Krylos settlement, next to the old pond. Obviously, a part of the settlement, the position of the Prince of Halych, was situated here in the 12th – 13th centuries. After fall of the city when defenses on the river Lukva were destroyed, this territory was drowned and life has no longer existed here. Excavation III is in the tract «Voskresenske» which is located on the northeast edge of the village on a high hill opposite the tract «Golden Thrashing-Floor». Near rotunda traces of the cemetery which is coincident to church of the 13th century were found. Cemetery existed for a long time and it had 3–4 layers of graves; the last of them could be dated the early 14th century. The condition of human bones is extremely bad as they were severely damaged by tilling and later burials. The toolless burial rite had typical Christian features. In 1994 in the western part of the central square of the tract «Sad» rescue archaeological excavations were continued. They confirmed the conclusions drawn on the base of research of the southern line of defense, namely, the existence of 3 stages of building construction defense systems: 1) in the 10th – 11th centuries; 2) in the 12th and 13th centuries; 3) in the Late Middle Ages (in the 17th century).

«Найбільшим ділом Сагайдачного було поєднання козацької політики з стремлінням української інтелігенції. Сагайдачний, як мало хто з його сучасників, поєднував у своїй особі тенденції двох найактивніших груп українського громадянства — козащини і міщансько-духовної інтелігенції. Як вихованець острозької школи, він у самому джерелі пізнав задуми тогочасних організаторів української культури, а пізніше ввійшов у тісний зв'язок з гуртом київських освітніх діячів...»